T.C. DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
0907-BY-92-017-096

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

VII

İ Z M İ R
1992

FARKLI KIRAATLERİN TEFSİR'DEKİ YERİ

Dr. Rahim TUĞRAL

Bilindiği gibi Kur'ân ayetleri, Allah Teâlâ tarafından Hz. Peygamber'e değişik zamanlarda ve çeşitli şekillerde 23 seneye yakın bir sürede indirilmiştir.

Hz. Peygamber, kendine vahyedilen Kur'ân âyetlerini okuyup ezberleme ve yazı ile tesbit hususunda son derece titiz davranmış ; sahâbe de aynı hassasiyeti göstererek âyetleri okuyup yazmışlar, ezberlemişler ve Hz. Peygambere indirildiği şekliyle muhafazası için üstün bir gayret sarfetmişlerdir.

Ayrıca Hz. Peygamber ile Cebrâil'in, Kur'ân âyetlerini her sene Ramazan ayında karşılıklı okuyup dinleşmeleriyle [1] başlayan "arz-ve semâ yolu", Peygamber-Sahâbe, Sahâbe-Tâbilin, Tâbiin-Teba-i Tabiin ve her devirde nesilden nesile devam etmiş ; talebe-üstat arasında Kur'ân âyetleri karşılıklı okunup dinlenilmiş ve naklen, mütevâtiren, eksiksiz ve ziyadesiz günümüze kadar intikal etmiştir [2].

Hz. Peygamber kendisine Kureyş Lehçesiyle indirilen Kur'ân âyetlerini [3], ashabına yedi harf çerçevesinde çeşitli şekillerde okumalarına müsaade etmiştir [4].

Ruhsat, genişlik ve kolaylığın esas olduğu bu yedi harf sayesinde Kur'ân'ın çeşitli kabileler arasında zorlanmadan kolayca okunması, öğretilmesi ve anlaşılması sağlanmıştır.

---

1 Buhârî, Sahîh, İstanbul, 1979, Fedâilu'l-Kur'ân, 7(VI, 101-102) ; Savm, 7, (II, 228) ; Ahmed b. Hanbel, Musned, Beyrut, 1313 H., I, 231, 275-276, 325-326, 362-363 ; II, 399.

2 İbnu'l-Cezerî'nin Gâyetu'n-Nihâye fi Tabakâti'l-Kurrâ ve Zehebi'nin Ma'rifetu'l-Kurrâi'l-Kibâr adlı eserleri araştırılıp Kurrâ'nın hayatı incelendiğinde, Kur'an kırâatinin sahâbeden başlayarak nesilden nesile nasıl intikal ettiği görülebilir.

3 Buhâri, Fedâil'ü'l-Kur'ân, 2 (VI, 97) ; Menâkıb, 3(IV, 156).

4 Buhâri, Fedâil'ü'l-Kur'ân, 9 (VI 100) ; Müslim b. el-Haccâc, Sahîhu Muslim, Tahkîk : M. Fuad Abdul-Bâkî, 1956, Salâtu'l-Musâfirin, 270 (I, 560) ; Ebû Dâvûd,Sunen,1973;Salat 21 (II, 161) ; Nesâî,Sunen,, Beyrut,, tarihsiz, İftitâh, 37 (II, 153).

Genellikle lehçe, şive ve ses aksanına yönelik olan âyetlerdeki farklı okuyuşlar sahâbeden tâbiin halkasına intikal etmiş ve hicrî II. asırda Kur'ân kırâatinde otorite ve İMAM kabul edilen kişiler tarafından bir bir tesbit edilmiş ; hiç bir kırâatın kaybolmasına meydan verilmemiştir [5].

Yeri gelmişken burada yedi harf hakkındakı görüşümüzü özet olarak belirtmek isteriz.

Hz. Peygambere fasih olarak Kureyş lehçesiyle indirilen Kur'ân âyetlerini aynen okuyup ezberlemede ashabın seviyesi farklıdır. Değişik lehçe ve şivelere sahip olan Mekkelisi Medinelisi, Necidlisi Yemenlisi, Medenisi Bedevisi, yaşlısı genci başlangçta âyetleri aynı kalıplarıyla ezberlemeye ; kelimeleri aynı fasih lehçeyle telaffuz etmeye mecbur edilmemişlerdir. Aksine kendi lehçeleriyle okumalarına ve ezberlemelerine ruhsat verilmiştir. Kabilelerin kendi şive ve lehçeleriyle okumalarına müsaade edilen hususu iki ana grupta inceleyebiliriz :

1. Âyetlerdek bazı kelimelerin müteradifleriyle ezberlenmesine müsaade edilmesi : فاسعَوْا yerine فامضُوا ، مرّوا yerine مشَوْا veya سعَوْا ، صيحة yerine زقية ، كالعهن yerine كالصوف ، و وضعنا yerine و حللنا ، هلُمّ yerine تعال veya أقبلْ ، طعام الأثيم yerine طعام الفاجر gibi .

Buna göre Kur'ân ayetlerinde önemli olan mânâdır ve O'nun yaşanmasıdır. Dolayısıyla ashâba, âyette geçen bazı kelimeler yerine, kendi lehçelerinde eş anlamlı kelimeler kullanarak ezberlemelerine müsaade edilmiştir. Zira başlangıçta, dili tamamen kendi lehçesine yatkın olan ve fazla okuma-yazma bilmeyen bir toplumda bu zorunlu idi. Zamanla çevre, eğitim ve öğretim faktörü ile birlik sağlanmış ve gerçek mûnzel olan *İlâhi Metni* okumaları temin edilmiştir [6].

Gerçi bu eş anlamlı lafızların ya Hz. Peygamber ya da sahabe tarafından ayetlere yapılmış tefsîri mahiyette birer sözcükten ibaret olduğunu söyleyenler de olmuştur [7].

2. Âyetlerde, "kalıp" aynı olmak şartıyla, bazı kelimelerin nokta, hareke, sükûn ve ses tonu itibariyle farklı telaffuzuna müsaade edilmesi :

---

5 Bkz. İbnu'l-Cezerî, en Neşr Fi'l-Kıraati'l-Aşr,Mısır, tarihsiz, I, 8-9.

6 Bkz. Celâlu'd-Dîn es-Suyûtî, el-İtkan fi Ulûmi'l-Kur'ân, Tarceme : Sâkıp Yıldız, Hüseyin Avni Çelik, İstanbul, 1987, I, III ; Süleyman Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, İstanbul, 1988, I, 51, 40.

7 Sahihu Muslim bi Şerhi Nevevi, Mısır, 1349, VI, 109 ; İbn Hacer el-Askalani, Fethu'l-Bâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî, Beyrut, tarihsiz, IX, 27.

ملك kelimesinin مَلِك ve مالِك ، وما يخدعون kelimesinin وما يَخْدَعُون ve وما يُخادِعُون , بشرا kelimesinin نُشُرًا ، نُشْرًا ، بُشرا olarak okunmaları ; تَرْضَى kelimesinde ضَى (da)hecesinin hem tahkîk hem de imâle ile,أَنتُمْ kelimesinde ikinci hemzenin tahkîk ve teshil ile; صراط kelimesindeki ص (sâd) harfinin hem sâd, hem sin, hem de zâ'ya işmâm edilerek okunmaları gibi.

Âyetlerdeki bu çeşit farklı okunuşlara, kırâat literatüründe, *Kırâat Farklılıkları* denilmektedir [8]. Görüldüğü üzere Kırâat İmamları tarafından tesbit edilen mûtevâtir kırâatler imâle, teshîl, tahkîk, idğâm, ibdâl ve med gibi kelimelerin sadece telaffuzuna yönelik bazı farklılıklar gösterdiği gibi ; harf ve hareke farklılığı olanları da vardır [9].

Kelimelerin sadece telaffuzuna yönelik olanlar, mahalli şive ve ses aksanları ile ilgilidir ki, kelime aynı kelimedir.

Fakat harf ve hareke farklılığı bulunan kırâatler, kelimelerin farklı bir anlam kazanmasına sebep olur ise de, kesinlikle âyetlerde bir çarpıklık ve tezat teşkil etmez. Aksine her bir kırâat, âyete değişik açılardan bakılmasını sağlamakta ve mânâ zenginliği kazandırmaktadır.

Hal böyle olunca, her devirde yetişen müfessirler bu kırâatler ışığında âyetlere yeni açıklama ve yeni yorumlar getirmişlerdir. Nitekim Taberî, Keşşâf, Kurtubî, Razi, İbn Kesîr gibi çeşitli devirlerin tefsir otoritesi olan Müfessirler, tefsirlerinde kırâat farklılıkları üzerinde de durmuşlar ve bunlar ışığında birbirinden güzel manalar vermişlerdir.

Günümüz müfessirleri, dolayısıyla Türkçe Tefsir yazanlar da bu kırâat farklılıklarını gözardı edemezler ; etmemelidirler. Özellikle değişik anlamlara gelebilen kırâat farklılıklarını yeri geldikçe zikredip, ya bunların ışığında yeni yorumlar yapmalıdırlar ; ya da onları okuyan ilim adamlarının zihninde yeni çağrışımlar, değişik açıklamalar yapmalarına imkan sağlamalıdırlar. Nitekim Elmalılı M. Hamdi Yazır başta olmak üzere Süleyman Ateş ve İsmail Cerrahoğlu gibi günümüz ilim adamları, yaptıkları tefsirlerde yeri geldikçe farklı kırâatlere işaret etmişlerdir.

Elmalılı, tefsirinin mukaddimesinde, "tarz-ı tahrir" başlığı altında, tefsirini nasıl yazdığını ve nelere dikkat ettiğini yedi madde halinde sıralamış ve bu esaslar üzerine

---

8 Ebû Şâme, el Murşidu'l-Vecîz, Tahkik : Tayyar Altıkulaç, Beyrut, Tarihsiz, 89-90.

9 Bkz. Ebu Amr ed-Dânî. et-Teysîr fi'l-Kırââti's-Seb', Tahkik : Otto Pretzl, İstanbul, 1930, s. 16-222.

yürümeye çalıştığını beyan etmiştir. Dikkate aldığı bu yedi esastan biri de "Mutevâtir olan On Kırâat"tir. Dolayısıyla Elmalılı değişik manalara gelebilecek kıraat farklılıklarına yer yer işaret etmiş ve buna göre de gereken açıklamaları yapmıştır [10]. Yine tefsir yazarlarımızdan Süleyman Ateş, âyetlerde geçen Kırâat farklılıklarını, liste halinde, basılmakta olan tefsirinin her cildinin sonuna ilâve etmiştir. Bir Müfessir, Kur'ân âyetlerini tefsir ve te'vil ederken, kırâat farklılıklarını bilmek ve onları da gözönünde bulundurmak durumundadır. Kırâat farklılıklarına işaret edilmedten yapılan tefsir, kanaatimizce eksik ve noksandır.

Türkçe Kur'ân meâli ve tercemesi yapan ilim adamlarımız da, kırâat farklılıklarına âzami ölçüde dikkat etmeli ve bu farklı okunuştan doğabilecek manayı ya parantez içinde belirtmeli ; ya da dipnotta bunlara işaret etmeli ve tek bir kırâate bağlı kalmamalıdırlar.

İşte bu incelmemizde, özellikle harf ve hareke yönüyle kırâat farklılığı bulunan bazı âyetleri ele alarak, önce bunların Kırâat İmamlarına göre okunuşlarına ve hangi anlamlara geldiğini tesbit etmeye ; daha sonra da tefsirlerde yapılan yorumları dikkate alarak âyetlerin meâllerini vermeye ve görüşlerimizi belirtmeye çalışacağız. Şimdi örnek olarak seçtiğimiz şu âyetleri dikkatle inceleyelim.

1. ملك يوم الدين [Fâtiha (1), 4]

Âyetteki ملك kelimesi, Kırâat İmamlarından Âsım, Kısâî, Ya'kub ve Halef'in tebitlerine göre مَالِك ; Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Hamza ve Ebû Cafer'in tesbitlerine göre de مَلِك şeklinde okunmaktadır [11].

مَالِك "Sahip" demek olup;ملك Sultan ve Hükümdar" anlamındadır [12]. Bu durumda مَالِك يوم الدين okunduğunda "Din gününün sahibi... " ; مَلِك يوم الدين şeklinde okunduğunda ise "Din gününün sultanı ve hükümdarı ..." anlamına gelmektedir.

Bu iki kırâat sayesinde, namazların her rekatında okudumuz bu âyet, bize Allah Teâla'nın iki özelliğini devamlı hatırlatmaktadır :

a. Allah Teâlâ, yerde ve gökte bütün varlıkların, gerçek hâkimi ve sultanı olması hasebiyle *Mutlak Melik*'tir ; dileğini yapmaya *Kâdir*'dir.

---

10 M. Hamdi Yazır : Hak Dini Kur'ân Dili, İstanbul, 1935, Mukaddime, 19-20.
11 en-Neşr, I, 271 : et-Teysîr, 18.
12 İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, Beyrut, 1955, X, 491-492.

b.Bütün varlıkların hakiki sahibi olması itibariyle de Cenâb-ı Hak *Mutlak Mâlik*'tir ; her türlü tasarruf ve salahiyet sahibidir [13].

Meliklik, Allah'ın zatına ; Mâliklik ise fiillerine mahsus birer özelliktir, diye de belirtilmiştir [14].

Kur'ân'da قل اللهم مَالِكَ الملك توتي الملك من تشاء وتنزع الملك ممن تشاء [15], âyetiyle Allah Teâlâ'nın, mülkün mâliki, gerçek sahibi olduğu, dilediğine verip, dilediğinden alma yetkisine sâhip bulunduğu belirtilirken ; مَلِكِ الناس [16], فتعالي الله الملك الحق [17], هو الله الذي لااله الاهو الْمَلِكُ [18], يسبح لله ما في السموات وما في الارض المَلِكِ [19], ayetleriyle de yerde ve gökteki bütü varlıkların gerçek sultanının Allah Teâlâ olduğu açıkça bildirilmektedir.

İşte Kur'ân'ın başka âyetlerinde ayrı ayrı belirtilen Allah'ın bu iki özelliğini, (Melik-Mâlik) sadece Fâtiha sûresinin ملك يوم الدين âyetinde iki kırâat sayesinde, birlikte görmekteyiz.

Neticede Âlemlerin Rabbı olan Allah'ın مَالِكِ يوم الدين kırâatiyle, "Mahşer gününün tek ve mutlak sahibi " ; مَلِكِ يوم الدين kırâatiyle de yine "mahşer gününün tek hâkimi, gerçek adaleti tecelli ettirecek olan mutlak sultanı ve hükümdarı olduğu belirtilmektedir [20].

2. وانظر الى العظام كيف ننشزها ثم نكسوها لحما [Bakara (2) 259]

Âyette geçen ننشزها kelimesi, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kısâî kırâatlerinde ننشزها ; diğer kırâatlerde ننشرها olarak okunmaktadır [21]

انشاز "kaldırmak, dizmek ve yerli yerine koymak" demektir [22]. انشار ise, "diriltmek" anlamını ifade eder [23]. Hemen hemen bütün müfssirler de aynı anlamları vermişlerdir.[24]

---

13 Elmalılı, I, 92.
14 Şekânî, Fethu'l-Kadir, Mısır, 1964, I, 22.
15 Âl-i İmrân (3), 26.
16 Nâs (4), 2.
17 Mu'minûn (23), 116 ; Tâhâ (20), 114.
18 Haşr (59), 23.
19 Cum'a (62), 1.
20 Kurtubî, el-Câmi' Li Ahkâmi'l-Kur'ân, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1967, I, 140-141.
21 en-Neşr, I, 231 ; et-Teysîr, 82.
22 Lisânu'l-Arab, VII, 285.
23 Aynı Eser, VII, 61.
24 Râzî, et -Tefsîru'l-Kebîr, Mısır, 1937, VII, 36 ; Kurtubî, III, 295-296 ; Şevkâni, I,280 ; Taberî, Câmiu'l-Beyân, Mısır, 1968, III, 43-44.

Bu âyette نُنْشِزُهَا kıraatiyle "kemiklere bak! Nasıl onları kaldırıp birleştiriyor ve yerli yerine koyuyoruz" anlamına verirken ; نُنْشِرُهَا kırâatiyle de "..... .... nasıl onları diriltiyoruz " şeklinde ifade etmiş oluruz. ننشزها ve ننشرها kelimeleri nasıl aynı kalıpta iç içe ise, yani nokta ve hareke farkıyla aynı kalıpta bir bütünlük arzediyorsa ; ifade ettikleri anlamlar da birbirinden ayrılmaz niteliktedir. Zira kemiklerin diriltilebilmesi için, önce bir tertib ve düzen içinde bir araya getirilmesi, birleşmesi ve dizilmesi gerekir [25]. Yani Allah Teâlâ, önce kemikleri belli bir tertib ve düzen üzerine yerleştirip dizmiş ; sonra da üzerlerine damarları, sinirleri, etleri ve derileri yayarak koymuştur. Böylece onlara can verip, diriltmiştir [26].

Bu durumda her iki kıraati birlikte gözönünde bulundurarak ayeti şöyle terceme edebiliriz :

"Kemiklere de bak ! Nasıl onları birleştirip yerli yerine koyarak, canlı hale getiriyoruz. " .

3. وان كنتم مرضي او علي سفر او جاء احد منكم من الغائط او لمستم النساء فلم تجدوا ماء فتيمموا صعيدا طيبا (Nisa (4),43 ; Maide (5), 6) .

لمستم kelimesinde iki kırâat göze çarpmaktadır: لمستم . لامَسْتُمْ [27]

İlk bakışta kelimelerin zahirinden لَمَسَ el ile dokundu, ten tene dokundu ; لامس ise cimâ etti, cinsi münasebette bulundu" şeklinde bir mânâ anlaşılıyorsa da لَمَسَ fiili aynı zamanda mecâzî olarak cimâ etmek manasını da ifade ettiğinden, her iki kırâat, neticede aynı hususu belirtir. Zira gerek sözlüklerde, gerekse tefsirlerde her ikisinin, "cimâ etmek" anlamında kullanıldığı da kaydedilmiştir [28].

لَمَسْتُمْ kelimesinin hem لَمَسْتُمْ hem لامَسْتُمْ şeklinde okunması âyete değişik yorumlar getirmiştir.

İbn Abbas, Hasan'ul-Basri, Mücâhid, Katâde, ve Ebû Hanife, "bundan kasıt cimâdır", derken ; İbn Mes"ud, İbn Ömer, Şa'bi, Nahal ve Şâfiî ise " iki kişinin birleşmesidir, cimâ' olup olmaması önemli değildir." demişlerdir. Bu durumda Ebu Hanife'nin benimsediği görüşe göre "kadın tenine (mücerred) el ile dokunmak abdesti bozmaz iken, Şâfiî'nin benimsediği görüşte ise "abdesti bozmaktadır [29].

25 Kurtubî, III, 296.

26 Râzi, VI, 36.

27 Hamza, Kısâi ve Halef لَمَسْتُمْ ; diğer Kırâat İmamları لامَسْتُمْ şeklinde okumuşlardır. (en-Neşr, I, 250 ; et- Teysîr, 96).

28 Lisânu'l-Arab, VIII, 93 ; Kurtubî, V, 223 ; Şevkânî, I, 470 ; Taberî, V, 101-108.

29 Râzî, X, 112. Ayrıca bkz. Elmalılı, II, 1358-1359 ; Celal Yıldırım. İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri, İzmir, tarihsiz, III, 1318.

4. يايها الذين امنوا اذا ضربتم في سبيل الله فَتَبَيَّنُوا [Nisâ (4), 94]

İmam Âsım'ın da içinde bulunduğu çoğu Kırâat İmamlarının فَتَبَيَّنُوا şeklinde okuduğu kelimeyi, Hamza, Kısâî, Halef فتثبّتوا olarak okumuşlardır [30].

Tebeyyün ve tesebbüt, bir işte acele etmeyip, teennî ile hareket edilmesini ifade eden, birbirine yakın anlamlı iki kelimedir [31]. Ayrıca "tesebbüt" fiiline, "müşâvere etmek, araştırmak ayapmak ve acele etmeyip işi sağlama bağlamak "anlamları da verilmiştir [32].

Elmalılı'da, her iki kırâat ışığında âyete şu mânâ verilmiştir :

"Ey Ehl-i İmân ! Allah yolunda adım attığınız, gazâ ile harket ettiğiniz vakit, فَتَبَيَّنُوا : Tebeyyün ve vüzûh arayınız, alelacele şüphe ve tevehhüm üzerine zaif te'villerle değil, teennî ve yakin ile kılıç vurun. فتثبّتوا : iyi tutunuz, ayağınızı denk atınız, sağlam basınız, acele ile çürük tahtaya basmayınız, ayağınız kaymasın [33].

Nitekim bu iki kırâat ışığında Şevkânî'de şu ifade yer almaktadır :

"Hazarda ve seferde (birini) öldürme işinde tebeyyün ve tesebbüt hiç şüphesiz vaciptir. bu hususta hiç bir ihtilaf yoktur [34].

Görülüyor ki, âyetin her iki kıraate göre okunmasında herhangi bir tezad görmek mümkün değildir. Aksine âyetin ruhuna tam bir uygunluk arzetmektedirler.

5. وهو الذي يرسل الرياح بُشْرًا بين يدي رحمته [A'râf (7), 57 ; Furkân (25), 48]

Âyetteki بشرا kelimesini Âsım بِشْرًا ; İbn Âmir نُشْرًا ; diğer kırâat imamları da نُشُرًا olarak tesbit edip okumuşlardır [35].

بُشْرًا بشيرا kelimesinin cem'i olup "müjdeci" demektir. نُشْرًا ve نُشُرًا kelimeleri ise "neşriyatcı, yayıncı" anlamındaki ناشر in cem'idir [36].

---

30 en-Neşr, II, 251; et-Teysîr, 97.
31 Lisânu'l-Arab, XIV, 216.
32 Aynı Eser, II, 323 ; Râzi, XI, 2 ; Kurtubî, V, 337-338 ; Taberi, V, 225.
33 Elmalılı, II, 1425.
34 Şevkâni, I, 501.
35 en-Neşr, II, 269-270 ; et-Teysîr, 110.
36 Elmalılı, V. 3599 ; Şevkâni, III, 214 ; Ayrıca Bkz. Taberi, VIII. 209.

"Rahmetinin önünde rüzgarları, (bulutları yayıcı ve) müjdeci olarak gönderen O (Allah) tır. "şeklinde mana verebileceğimiz bu âyette, بشرا kelimesindeki kırâat farkı ile rüzgârların ik özelliğinden bahsedilmektedir : Bunlardan biri müjdeci, diğeri yayıcı. نُشْرًا kelimesiyle, rüzgârların havada yayıldığını ve bulutları da yaydıklarını; بشرا kelimesiyle de "yağmur ve rahmet müjdecisi" olduklarını öğreniyoruz.

نُشْرًا kelimesine "hayat" manası da verilmiştir [37].

Atmosferde yüksek basınçla alçak basınç alanlarının yer değiştirmesiyle, bir hava akımı ve yayılması ve hava sirkülasyonu meydana gelmektedir. Hava sirkülasyonu demek, rüzgarın yayılması demektir. Dolayısıyla meydana gelen ve yayılan bu rüzgar, bulutları da sürükleyip gökyüzüne yayacaktır.

Neticede, bulutları yayan rüzgârlar, yağmurun, rahmetin ve bereketin müjdecisi olması itibariyle hayatın ve canlılığın da kaynağıdırlar.

Rüzgârların meydana gelmesini tefsirinde anlatan Celal Yıldırım [38], نُشْرًا ve نُشُرًا kırâatleriyle bağlantı kurmuş olsaydı, çok daha güzel bir yorum getirmiş olurdu, kanaatindeyiz.

Görülüyor ki, âyette bulunun üç ayrı kırâat, ne ifade, ne gramer, ne de anlam yönüyle hiç bir zıtlık meydana getirmemekte ; aksine birbirinden güzel anlamlar kazandırmaktadır.

6. قال قائل منهم لاتقتلوا يوسف والقوه في غيابت الجب يلتقطه بعض السيارة ان كنتم فاعلين (Yûsuf (12), 10] فلما ذهبوا به واجمعوا ان يجعلوه في غيابت الجب [Yûsuf (12), 15]...

Yûsuf sûresi 10. ayette ; Yûsaf'u öldürmeye kalkışan kardeşlerine, içlerinden birinin, O'nu öldürmemelerini, kuyunun derinliklerine bırakmalarını istediği, böylece bir kervanın O'nu bulabileceği belirtiliyor. 15. âyette de Yûsuf'u götürüp, kuyunun derinliklerine bırakmayı kararlaştırdıkları anlatılıyor.

Her iki âyette غيابت الجب terkibindeki غيابت kelimesi hem müfred [39], hem de

37 Râzî, XIV, 138-140.

38 Asrın Kur'ân Tefsiri. IV. 2142-2143.

39 غيابت الجب : Ebû Amr, İbn Âmir, İbn Kesîr, Âsım, Hamza, Kısâî, Ya'kub ve Halef'in kıraatleri (en-Neşr, I, 293).

cemi [40] olarak okunmaktadır. "Ğayâbe" kelimesi, "dip, derinlik" anlamına gelmektedir [41]. Bu kuyu, ya suyu olmayan kör bir kuyu olmalı, ya da boğulmaması için Yûsuf, kuyu boşluğuna (derinliğine) bir iple sarkıtılmalı ki, âyetteki يلتقطه بعض السيارة cümlesine uygun düşsün. Bunun için غيابت kelimesine "boşluk, derinlik" anlamı verildiğinde hem غيابت الجب hem de غيابات الجبّ kırâatlerine daha uygun olur kanaatindeyiz.

Nitekim 19. âyette ifade edildiği gibi, bir kervan gelip, sucularını gönderiyorlar. Sucu, kovasını kuyuya saldığında, kuyu boşluğunun bir bölgesinde iple sarkıtılmış Yûsuf'u görüyor, güzelliğini farkediyor ve يا بشرى هذا غلام diye bağırıyor [42].

Burada bir kırâat farkından daha bahsetmek yerinde olacaktır.

Âsım, Hamza ve Kısâî'den oluşan Kûfeliler يا بُشْرَى (Hey! Müjde!) kırâatini benimserlerken, diğer Kırâat İmamları يا بُشْرَايَ (Hey! Ne mutlu bana) şeklinde okumuşlardır [43].

Bu iki kırâate göre, sucu kuyudan bir çocuk bulmakla önce kendisi mutluluktan uçuyor, (يا بُشْرَايَ); sonra da bu müjdeyi arkadaşlarına duyuruyor. (يا بُشْرَى)

7. ارسله معنا غدا يرتع و يلعب و انا له لحافظون [Yûsuf (12), 12]

İbn Kesîr, Ebû Amr ve İbn Âmir نَرْتَعْ وَ نَلْعَبْ "gezelim, oynayalım" Âsım, Hamza, Kisâî, Ya'kup ve Halef يَرْتَعْ وَ يَلْعَبْ "gezsin oynasın" ; Nâfi ve Ebû Ca'fer de "deve ve koyun gütmek" anlamındaki رعي kökünden [44] olmak üzere يَرْتَعِ وَ يَلْعَبْ "deve-koyun gütsün, oynasın" şeklinde okumuşlardır [45].

Bu üç kırâat birlikte mûtâlea edildiğinde ; onların hep beraber kırlara giderek gezip oynacakları (نَرْتَعْ وَ نَلْعَبْ), dolayısıyla Yûsuf'un da gezip oynayacağı (يَرْتَعْ وَ يَلْعَبْ) hem de gidecekleri yerde hayvan otlatacakları,deve veya koyun güdecekleri (يَرْتَعِ وَ يَلْعَبْ) anlaşılacaktır.

---

40 غيابات الجبّ: Nâfi' ve Ebû Ca'fer kırâatleri (en-Neşr, I, 293).

41 İbrahim Mustafa vd. el-Mucemu'l-Vasit, II, 674.

42 Râzî. XVIII. 195 ; Taberi, XII, 167.

43 en-Neşr, I, 293 ; et-Teysîr, 128.

44 Mekkî b. Ebi Talib el-Kaysî, Müşkilu İ'râbi'l-Kur'ân, I, 423 ; Ayrıca bkz. Râzî, XVIII, 96-97 ; Taberî, XII, 158-159.

45 en-Neşr. I. 293 ; et-Teysîr, 128.

8. وراودته التي هو في بيتها عن نفسه و غلقت الابواب و قالت هيت لك [Yûsuf (12), 12]

"Evinde bulunduğu kadın O'nu tuzağa düşürüp, nefsinden kâm almak istedi. Kapıları sıkıca kapattı ve "Haydi gelsene (senin için hazırlandım, süslendim) dedi..."

Nâfi, İbn Âmir ve Ebû Ca'fer'in kırâatleri olan هيتَ لك ile diğer Kırâat İmamlarının tesbiti olan هَيتَ لك kırâati "haydi gel" demektir [46], Hişâm'dan bir rivâyette de "senin için hazırlandım, süslendim, güzelleştim" anlamında هِئْتُ لك şeklinde okunmaktadır [47].

Bu kırâat farklılıkları birlikte düşünüldüğünde, âyette Züleyhâ'nın Hz. Yûsuf'a karşı hareket ve davranışı daha iyi anlaşılmaktadır.

Hz.Yûsuf'u odasına çağırıp kapıları sıkıca kapatan Züleyhâ ; süslenmiş, güzel ve çekici bir hale gelmiş, yâni özel bir hazırlık yapmış ; sonun da "haydi gelsene ! " demiştir. Görülüyor ki, farklı kırâatler birlikte mütâlaa edildiğinde, durum daha da vuzûha kavuşmuş olmaktadır.

9. وما هو على الغيب بضنين [Tekvir (81), 24]

Nâfi', İbn Âmir, Âsım, Hamza, Ebû Ca'fer, Ravh ve Halef'in tesbitlerinde dât ile بضنين olarak okunan kelime ; İbn Kesir, Ebû Amr, Kisâî ve Ruveys'e göre zâ ile بظنين şeklinde okunmaktadır [48].

ضنين "bahîl, cimri" [49] ; ظنين ise "müttehem, ittiham edilmiş, zâif" demektir [50].

Elmalılı Tefsirinde yer alan, bu âyetle ilgili açıklamayı aynen alıyoruz.

" وما هو على الغيب بضنين , Yâni O, meşhudünüz olan hususatta bahil olmadığı gibi ; gayba dair olan hususatta da kıskanç değildir. Müşahadenizden ve ilminizden ğaib bulunan bilmediğiniz şeyleri haber verip bildirmekte bahillik etmez, kıskanç da değildir.

وماهو علي الغيب بظنين (Zâ harfi ile olursa) iki manaya gelir :

---

46 el-Mucemu'l-Vasit, II, 1013.

47 Müşkil, I, 425-426 ; Kurtubî, IX, 163-164 ; Râzî, XVIII, 113. Ayrıca bkz. en-Neşr, I, 293-294 ; Teysîr, 128.

48 en-Neşr, II, 398-399 ; et-Teysîr, 220.

49 Lisânu'l-Arab, XVII, 160.

50 Aynı eser, XVII, 160 ; Ayrıca bkz. Kurtubî, XIX, 242 ; Taberî, XXX, 81-83.

1) Töhmet manasına " O gayb üzerine maznûn, töhmetli değildir ; emin ve mevsuktur". Bu, birinci (ضنين) mana ile mütelâzımdır.

2) O, nefsinde kuvvesi zaif, hafızası çürük, vehm u zan ile söyler, heva ve hevese kapılır bir kimse değildir " [51].

Burada da, her iki kırâat, âyete her yönüyle tam bir uygunluk arzetmekte ve çok daha geniş bir anlam kazandırmaktadır.

SONUÇ

Görüldüğü üzere *Kıraat Farklılıkları*, Kur'ân âyetlerine açılan birer pencere, ya da onların farklı yönlerini aydınlatan birer ışık durumundadırlar. Bunlar, ne bazı okuyucuların yanlış okumasından, ne de bazı katiplerin yanlış yazmalarından ortaya çıkmış değildir [52]. Herhangi bir kelimenin farklı hareke ve değişik harfle okunması asla ilim adamları ve Kırâat İmamlarının eliyle de olmamıştır. Kırâat farklılıkları, bizzat Hz. Peygamberden sahabeye ve daha sonraki nesillere "arz ve semâ" yoluyla karşılıklı okunarak nakledilmiştir.

Herhangi bir kelimedeki farklı kıraatler, tek bir kalıptaki o kelimenen değişik görüntülerinden ibarettir. Meselâ : Bakara sûresi 259 âyetteki ننشزها kalıbındaki kelime, hem ننشزها hem de نُنْشِرُهَا şeklinde ; Yûsuf sûresi, 12. âyetteki يرتع و يلعب kelimeleri يَرْتَعْ وَ يَلْعَبْ ، يَرْتَعِ وَ يَلْعَبْ ، نَرْتَعْ وَ نَلْعَبْ şeklinde okunabilmektedir. Yani Hz. Peygamberden itibaren mütevâtiren ve naklen gelen bu kırâat şekilleri, aynı kalıptaki bir kelime üzerinde okunabilmektedir. Yoksa bir Kırâat İmamının, kendi insiyatifiyle istediği şekilde okuması söz konusu değlidir. Herhangi bir Kıraat İmamının tesbit ettiği bir kırâat, mütevâtir bir senedle Hz Peygamber'e kadar oluşmalı ve her devirde "arzan ve semâan" (عرضا و سماعا) okunagelmiş olmalıdır. Arapça gramerle de tam bir uygunluk arzetmesi gereken bu kırâatler, Hz. Osman zamanında istinsâh edilen Kur'ân nüshalarının yazırlarıyla da aynı olmalıdır [53].

---

51 Elmalılı, VII, 5622-5623. Ayrıca Bkz. Şevkâni. V. 392.

52 A. Jeferry, (Tarafından neşredilen) Mukaddemetân fi Ulûmi'l-Kur'ân, Mısır, 1954, 121-122, 171.

53 en-Neşr, I, 9.

İşte birkaç kırâatin, tek bir kalıpta hiç bir çelişki olmadan bulunabilmesi ve âyete çeşitli açılardan bakma imkanı sağlaması, O'nun bu yönüyle de mucize olduğunu göstermektedir. Eğer beşer eli karışmış, ya da bu kırâatler sonradan uydurulmuş olsaydı, *Kur'ân* çelişkilerle dolu bir kitap görünümünde olurdu. Başından sonuna kadar yüzlerce kırâat farkının bulunduğu Kur'ân âyetlerinde, ne ifade, ne gramer, ne de anlam yönüyle en ufak bir çelişki bulmak mümkün değildir.

Bu durumda her asırda olduğu gibi günümüzde de tefsir yazarlarının gözönünde bulundurması gereken en önemli hususlardan biri, bu kırâat farklılıklarını bilmesi ve bunların âyete ne gibi bir yorum ve nasıl bir bakış açısı kazandırdığını araştırmasıdır.

الملخص

ان الله عز و جل انزل القران علي نبيه محمد (ص) زهاء نيف و ثلث و عشرين سنة . و كان النبي (ص) يتلقي ايات القران حينما تنزل عليه و يريد ان يحفظها اصحابه و يكتبوها و يجمعوها . و كان النبي (ص) يعرض القران علي جبريل ايضا في كل سنة مرة . فلما جاءت السنة التي توفي فيها الرسول عرض القران علي جبريل مرتين .و هو يعلم القران لاصحابه و يفسر منه ايات و يوضح لهم مالم يكونوا يعلمون .

اما الصحابة والتابعون فهم قد فسروا القران ايضا برأيهم و بما كانوا يتلقونه من رسول الله (ص). و بعدهم حاول المفسرون ان يبينوا الايات معتمدين علي الروايات المنقولة من الاخبار و الاثار من الصحابة و التابعين اضافة الي احاديث النبي (ص).فينبغي للمفسر ان يعلم اسباب النزول و اقوال النبي (ص) و الصحابةالمتعلقة بتفسير القران وكذلك يجب علي المفسر القرات المختلفة لان القران انزل علي سبعة احرف لتقرأ الامة ماتيسر لها منه . فان في ذلك لرحمة من الله تعالي لعباده و رخصة لهم وتيسيرا عليهم لاختلاف لغاتهم و لهجاتهم و لذلك قال النبي (ص) لاحد المتناقشين في وجوه القراءة « احسنت » وفي حديث اخر « اصبت » وفي اخر « هكذا انزلت من عند الله » . وبهذا تبين لنا ان اختلاف القراء جائز وصواب لان الصحابة كان بعضهم يحفظ القران كله وبعضهم نصفه واقل منه كما ان بعضهم اخذ عن النبي (ص) حرفا واحدا وبعضهم اخذ حرفين او اكثر من ذلك . ولذلك كثر الاختلاف ونشأت القرات المختلفة في ايات الله . فان كلا من هذه القرات المختلفة لاسيما المتواترة تعد دليلا صحيحا في العلوم الدينية فلم يتطرق اليها احد بشئ يعارضها او يناقضها بل كل القرات المتواترة يصدق بعضها بعضا . فلنشرح هذا بمثال ، مثلا في سورة الفاتحة (٣/١) « ملك يوم الدين » يجوز في قراءة اخري : « ملك يوم الدين » فالمعني : «صاحب يوم الدين » ويجوز في قراءة اخري : « ملك يوم الدين » اي « سلطان يوم الدين » . فهناك نري فان كلتا الكلمتين من ملك و المالك صفتان لله تعالي بمعني ان الله سلطان يوم القيمة والحشر والميزان وصاحبه . فليست هاتان القراءتان متناقضتين عندنا لان كلا منها يؤكد بعضها بعضا فلذلك لابد للمفسر ان يعرف مسألة الاحرف السبعة القرات المختلفة ويفسر القران علي وفقها . فبحثنا في القرات المختلفة الموجودة في كتب التفسير واشرنا اليها في مقالتنا هذه باختصار .